

DÂRÜLMUALLİMİN İLE İLGİLİ BİR NİZAMNAME LAYİHASI VE DÂRÜLMUALLİMİN'E GİRİŞ SÜRECİNDE BİR İMTİHAN

A REGULATION AND AN ENTRANCE EXAMINATION ABOUT DARULMUALLİMİN

Dr. Umut KAYA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

umut.kaya@basbakanlik.gov.tr

Özet

Bu çalışmada 1848–1924 yılları arasında faaliyet gösteren Osmanlı'nın öğretmen yetiştiren okulları ile ilgili Osmanlı Arşivi'nde yer alan vesikalara dayanarak bir değerlendirme yapılacaktır. Buna göre, Dârülmualimîn'in 1851 ve 1892 yıllarında yayınlanan iki nizamnamesine ve 1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin Dârülmualimîn ile ilgili maddelerine atıfta bulunulduktan sonra Osmanlı Arşivi'nde yer alan "Dârülmualimîn'in idadîlere öğretmen yetiştirmek için açılan bölümü" için 1908 yılında kaleme alınan bir nizamname layihası ile 1914 yılında Dârülmualimîn öğrencilerine yöneltilen imtihan soruları ve bu sorulara bir öğrencinin vermiş olduğu cevabı içeren iki belgenin transkripsiyonu verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Dârülmualimîn, Nizamname, Öğretmen

Abstract

In this study, an evaluation about teacher training school being active in the Ottoman period between the years of 1848-1924 on the basis of the primary documents in the Prime Ministry Ottoman Archives will be done. Accordingly, a regulations' draft concerning the department of high school teacher training of the "Dârülmualimîn" written in 1908 and the transcriptions of two documents included questions being asked to the Dârülmualimîn students and answers of one student to these questions will be given after referring to two regulations of "Dârülmualimîn" published in 1852 and 1892 and the articles related "Dârülmualimîn" of the Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi" published in 1869.

Keywords: Ottoman, Dârülmualimîn, Regulations and Teacher

Giriş

Eğitim alanında yapılan değişiklik ve düzenlemelerin sonuçları uzun yıllar sonra ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple eğitim alanında yapılan değişiklikler, ilk önce pilot olarak seçilen bölgelerde uygulanmakta, bu bölgelerden alınan neticelere göre gerekli düzenlemeler yapılarak daha sonra yapılan değişiklik genele uygulanmaktadır. Eğitim sahasının ana faktörlerinden birisi olan öğretmenlerin yetiştirilmesi yani öğretmenlik mesleği ile ilgili yapılan yenilik ve düzenlemelerin bütün eğitim sistemini etkileyen sonuçlar doğuracağı düşünüldüğünde, bu alanda yapılan düzenlemelerde daha dikkatli olunması gerektiği sonucu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu çalışmanın ana amacı, Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Osmanlı'daki öğretmen yetiştiren okullar ile ilgili yapılan düzenlemeleri ortaya koyarak bu düzenlemelerin günümüz için de geçerli olan alanlara ışık tutmasını sağlamaktır. Çünkü geçmişten ders almadan geleceği inşa etmeye çalışmak, tarihin tekrerrür etmesinden başka bir şeye sebep olmayacaktır.

Bu çalışmada ilk olarak Dârümuallimler hakkında kısa bir bilgi verilip, Dârümuallimînlerle ilgili daha önce yayınlanmış belgeler ışığında yapılan düzenlemelere yer verilecektir. Daha sonra ise Dârümuallimînler ile ilgili daha önce yayınlanmamış birincil kaynaklara inilerek bu belgelerin muhtevaları ile ilgili değerlendirme yapılacaktır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu belgelerden iki tanesi daha sonra transkribe edilerek geçmiş dönemle günümüzdeki öğretmen yetiştiren kurumların sorunları arasında bağlantılar kurulmaya çalışılacaktır. Bu belgelerden ilki Dârümuallimîn'e giriş sınavı ile ilgiliyken, diğeri ise XX. yüzyılın başında Dârümuallimînler ile ilgili bir nizamname layihasıdır. Bunlar yapılırken, Dârümuallimînler ile ilgili daha önceden yapılmış diğer çalışmalar da gözden geçirilerek yer yer onlara da atıfta bulunulacaktır.

Dârümuallimîn'in Kuruluşu

Osmanlı'da 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile beraber her alanda bir yenileşme çabası görülmüyordu. Ancak Tanzimat'ın içeriğinde, Osmanlı'nın eğitim sistemini doğrudan ilgilendiren bir madde yoktu. Ancak devletin askeriye başta olmak üzere sosyal, politik ve mali alanlardaki yenileşme çabaları eğitim sahasının da bu yenileşme çabalarından nasiplenmesini sağlamıştır diyebiliriz. Bu doğrultuda Osmanlı'da eğitim sistemi gelişmelerden etkilenerek eğitim-öğretim sisteminde bir takım değişikliklere uğramıştır. Osmanlı aydınları Osmanlı'nın yeniden güçlenmesini sağlayacak düzenlemelerin eğitimden bağımsız olmayacağını farkındaydılar ve bu doğrultuda bazı düzenlemeler yapılmasının gereğine inanıyorlardı. Bu düzenlemelerin en önemlilerden bir tanesi örgün eğitim sisteminde medreselerin yanına ihdas edilen mekteplerdir. Açılan bu mekteplerde görev yapacak personelin yetiştirilmesi için de bir öğretmenlik okulu açılması gerektiği düşünülüyordu. Açılan bu öğretmen okulundan beklenti, çağdaş uygarlığa girmenin biricik yolu olarak görülen Tanzimat reformuna uygun öğrenciler yetiştirecek öğretmenler yetiştirmektir (Güven, 2010: 143-144). Resmi kaynaklarda da böylesi bir kuruma olan ihtiyaç açık bir şekilde dile getirilmektedir. Böylesi bir ihtiyacın sebepleri arasında, çağın gereksinimlerine cevap verecek ilimleri okutacak öğretmen olmaması ve eğitim-öğretim yöntemlerini bilen öğretmenlerin yetiştirilmesinin gerekliliği gibi hususlar zikredilmektedir (BOA, İrade Dahiliye: 155 / 8034). Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda İstanbul Fatih'te

rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla daha sonra Dârümuallimîn-i Rüşdî ismiyle anılacak olan ilk öğretmen okulu 16 Mart 1848 yılında açıldı. Kesin tarih konusunda çeşitli görüşler olsa da Akyüz çalışmasında kesin tarihin 16 Mart 1848 olduğunu ifade etmektedir (Akyüz, 2006: 28-31). Bu kurumun açılması ülkemizde öğretmen yetiştirme tarihi açısından bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Bu okul açılırken, medrese dışında sistemli bir şekilde öğretmen yetiştirmenin yanında yetişen bu öğretmenlerin modern öğretim sistemlerini bilmele-ri, geliştirmeleri ve yaygınlaştırmaları gibi bir amaç da güdülmüştür (Hayta, 2009: 1014). Bu kurum sayesinde, Fatih Sultan Mehmet döneminden beri devam eden öğretmen yetiştirme sorunu ilk defa resmi olarak ele alınmıştır. Fatih Sultan Mehmet zamanında çocuklara öğretmenlik yapacak kimselerin eğitim bilgisi tartışılmış ve Sıbyan mekteplerine öğretmen yetiştirmek için özel bir program uygulanarak Ayasofya ve Eyüp Medreseleri'nde "âdâb-ı mübahase" ve "usul-ı tedris" gibi pedagojik formasyon derslerine yer verilmiştir (Öztürk, 1993: 551; Kazıcı, 2004: 105).

Dârümuallimînler Hakkında Yapılan Düzenlemeler

Dârümuallimîn hakkındaki ilk nizamnamenin, Dârümuallimîn'i yani öğretmen yetiştiren kurumları, mekteplerin ruhu mesabesinde kabul eden Ahmet Cevdet Paşa tarafından yapıldığını görmekteyiz. Ahmet Cevdet Paşa bu görüşü ile okulları yaşatan ve ayakta tutan asıl unsurun öğretmenler olduğuna dikkat çekmektedir (Akyüz, 2006: 33-41). Akyüz tarafından açıklama ve yorumları ile beraber yayınlanan 1 Mayıs 1851 tarihli bu nizamnamede Dârümuallimîn'in idari ve mali yapısı, öğretmen adaylarının sosyal ve mali haklarına dair hususlar, talebe sayısı, talebenin girişte Arapça'yı anlayacak ve ifade edebilecek bir seviyede bilmesi, talebenin Farsça ve Riyaziyeyi (Matematik) öğrenme kabiliyetine sahip olması, güzel ahlâk sahibi olması, Dârümuallim'e girişlerin imtihanla olacağı, öğrenim süresinin üç yıl olacağı, öğrencinin okula senenin on ayı ve haftada beş gün devam edeceği, mezuniyetlerinden sonra rüştiyelerde görev alacaklarına dair kendilerinden senet alınacağı, eğer görevi kabul etmezlerse bir daha Maarif Nezareti'nde görev alamayacakları bildirilmektedir (İrade Meclis-i Vâlâ 211 / 6894; Akyüz, 1990: 3-20).

1869 yılı Türk eğitim tarihi açısından önemli bir noktadır. Bu tarihte, Türk eğitim sisteminin ilkokuldan üniversiteye kadar bütün öğretim kademelerindeki eğitim-öğretimi, dersleri, kayıt şartlarını, eğitim kurumlarının nasıl idare edileceğini, hizmetli ve öğretmenlerin aylık maaşları gibi konuları düzenleyen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlanmıştır. Dârümuallimînler hakkında ikinci düzenleme işte bu 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile olmuştur (Yıldız Esas Evrâkı, 112 / 6). Eğitim tarihimiz için önemli bir dönüm noktası olan bu nizamname Cahit Yalçın Bilim tarafından yeni harflerle yayınlanmıştır (Bilim, 2002: 437-474).

Bu nizamnameye göre, mekteplerin her seviyesi için (ilk, orta, lise) için mükemmel muallimler yetiştirmek amacı ile büyük bir Dârümuallimîn kurulması öngörülmüştür. Bu Dârümuallimîn, Rüştiye, İdadiye ve Sultanîye olmak üzere üç şubeden oluşacak, her şubenin de Edebiyat ve Fen olmak üzere iki bölümü bulunacaktı. Ayrıca bu nizamname ile Dârümuallimât adıyla bir kadın öğretmen yetiştirme okulu kurulmasına da karar verilmiştir. Beş bölüm ve yüz doksan yedi

maddeden oluşan nizamnamenin 57–67. maddeleri Dârümuallimîn, 68–78. maddeleri ise Dârümuallimât ile ilgilidir. Bu maddelerde, Dârümuallimînlerde görev alacak öğretmenlerin sayısı ve maaşı, okula alınacak öğrencinin giriş şartları (rüştüye, idadi ve sultani mezunlarına öncelik tanınarak imtihansız alınacaklar), öğrencilere verilecek burs miktarı (rüştüye şubesinde bulunanlara 80, idadi şubesinde bulunanlara 100, sultaniye şubesinde bulunanlara 120 kuruş aylık burs verilmesi öngörülüyordu), erken mezun olmanın şartları, öğretmenlerin terfi şartları ve mecburi hizmet gibi hususlar yer alıyordu. Bu nizamnamede yer alan dikkat çekici hususlardan birisi de, bu nizamname ile öğretmenlerin, okullarda öğretmen olarak görev alma konusunda bir öncelik hakkı (hakk-ı rüçhan) kazanmalarıdır.

Tanzimat dönemi aydınları, öğretmenlik okulu mezunu olmayan, eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerini yeterince bilmeyen kişilerin eğitim kurumlarında görev almasının sakıncalarının farkındaydılar. Bu yüzden bu tarihe kadar olan iki düzenlemede de, konu hakkında öğretmenler lehine maddeler koymuşlardır. Ancak özellikle ilk nizamnamenin mimarı Ahmed Cevdet Paşa'nın ve ilgili yöneticilerin okul sayısının artmasına paralel olarak öğretmen ihtiyacının da artacağını tahmin edememesi sonucu, çıkan bu nizamnamelerle birlikte mevcut öğrenci sayısını artırmak yerine öğrenci sayısını azaltmaya gitmeleri yeni mektepler adına talihsizlik olmuştur diyebiliriz. İleriki yıllarda yeni açılan mektepler için öğretmen ihtiyacı baş gösterince de, dönemin yöneticileri artan öğretmen ihtiyacını karşılamak için dışarıdan öğretmen alma yoluna gitmişlerdir. Dönemin Dârümuallimîn öğrencileri bu uygulamaya tepki göstererek Sadâret'e şikayet dilekçeleri yazmışlardır. Osmanlı Arşivi'nde bulunan bu dilekçeler Akyüz tarafından değerlendirmelerle birlikte yayınlanmıştır (Akyüz, 1998: 6-16). Bütün bu uygulamaların olumsuz sonuçlarını göz ardı ederek, günümüzde de öğretmen ihtiyacının yakın bir zamana kadar pedagojik formasyona sahip olmayan üniversite mezunlarından karşılanması tarihten ders almayanlar için tarihin tekerrür etmesinden başka bir şey değildir. Yahya Akyüz, öğretmenlik mesleğine dışarıdan ilk başlarda "geçici kaydı" ile yapılan bu tür alımların süreklilik ve yasallık kazanarak daha sonra günümüze kadar geldiğini ifade etmektedir. Akyüz, 1996 yılında elli bin kadar üniversite ve yüksek okul mezununun sınav bile yapılmadan hem de ilköğretim okullarına atanmalarını eleştirerek, devlet yönetimlerinin temel ilkelerinden birinin geçmişten ders alınıp aynı yanlışlara düşmemek olduğunu belirtmektedir (2006: 54).

Osmanlı Devleti'nin yenileşme çabaları içinde olduğu bu dönemde, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayınlandığı yıl tam anlamıyla uygulanamamıştır. Bu nizamname 1869 yılında yayınlanmasına rağmen, Dârümuallimîn'in idadi kısmı ancak 1874 yılında açılabilmiştir. Osmanlı Devleti'nde talimatnamelerin kâğıt üzerinde kalarak hayata geçmemesi nadir rastlanılan bir durum değildi. Eğitim sahasında bazı uygulamaların kâğıt üzerinde kalması ya da geç uygulanabilmesinin sebepleri olarak maarif teşkilatının düzenli ve yeterli gelir kaynaklarının olmaması, çocukların beslenmeden, sağlık ve bakımdan yoksun olmaları, kurumlarda görev yapan hocaların çoğunun doğru dürüst ilköğrenimi bile almamış, kaba, pedagoji nedir bilmez adamlar olması olarak gösterilebilir (Sakaoglu, 1991: 113).

Dârümuallimînler ile ilgili ikinci bir nizamnamenin tarihi ise (25 Rebiül Evvel 1309) 1891'dir (İrade Meclis-i Mahsus 126 / 5394). Bu nizamnameyi ilk olarak günümüz harflerine çevirerek aynen yayınlayan Cahit Külekçi, belgenin tarihini miladi olarak 1892 olarak zikretse de, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin kullandığı kılavuza göre belgenin hicri 25 Rebiül Evvel 1309 olan tarihi, miladi olarak 29 Ekim 1891'e tekabül etmektedir (Külekçi, 2010: 150-156). Külekçi çalışmasında, bu Nizamname'nin Dârümuallimînlerin ikinci ve son nizamnamesi olduğunu ifade etse de, gerek yayınlayacağımız nizamname layihasının sonunda yer alan "*İşbu nizamname ile Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin Dârümuallimîn hakkında ahkâmı ve Dârümuallimîn için ayrıca tanzim olunmuş olan 13 Muharrem (1)312 tarihli nizamname ahkâmı mefsuhtur*" ibaresi gerekse hem Cemil Öztürk'ün hem de Yahya Akyüz'ün 1915 yılındaki başka bir nizamnameden daha bahsetmesi bu iddianın bir daha düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Öztürk, 1993: 551-552; Akyüz, 2001: 255).

Bu nizamname ile daha önceki eksikliklerin giderilmesi amaçlanarak bir takım yeniliklere gidilmiştir. Bu nizamname ile Dârümuallimînlerin üç senelik öğrenim süresi iki yıla indirilmiş, Dârümuallimînlerle girmek için yaş şartı (18–30 arası) getirilmiştir. Önceki nizamnamelerden farklı olarak ayrıntılı bir şekilde her şubenin ayrı ayrı ders programlarına yer verilen bu nizamnamede, 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ilk defa belirtilen rüçhan hakkı, çalışma mecburiyeti, giriş şartları, öğretim sürecince hangi bölümün ne kadar maaş alacağı gibi konular aynı şekilde bu nizamnamede de kendisine yer bulmuştur.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz üç Osmanlı arşiv belgesine baktığımızda bu nizamnamelerin öğretmenlik mesleği ile ilgili bir takım yenilikler getirdiğini görürüz. Bu nizamnameler ile dönemin idarecileri eğitim ve öğretim yöntemlerinde kolaylık ve etkinlik sağlayacak yetişkin bir insan gücü hedeflemişlerdi. Öğretmenler mekteplerin ruhu mesabesinde görülüp, yapılan düzenlemelerle öğretmenlik mesleğinin saygınlığının artırılması amaçlanmıştır. Bu hususta ilk Dârümuallimîn müdürlerinden Ahmed Cevdet Paşa, Dârümuallimîn'de okuyan öğrencinin cerre çıkmasını¹ yasaklamıştır. Ona göre, üç aylarda halka vaaz ederek, onlara imamlık ederek halktan yiyecek, giyecek ve para toplamak dilenciliktir ve öğretmene mesleğinde gerekli olan vakar ve saygınlığını da kaybettirmektedir. Ahmed Cevdet Paşa, öğrencilerin cerre çıkmasının yerine, öğrencilere dolgun burs veya maaş verilmesini uygulamaya çalışmıştır.

Nizamnamelerle düzen altına alınmaya çalışılan konulardan birisi de öğretmen adaylarının mezun olduktan sonraki durumlarıdır. İlk nizamname ile öğretmenlerin sadece Dârümuallimîn mezunlarından alınması şartı yer alırken, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde ise artan öğretmen ihtiyacı da göz önünde bulundurularak dışarıdan da öğretmen alınmasının yolu açılmıştır. Bununla birlikte Dârümuallimîn mezunlarına ise "hakk-ı rüçhan" (öncelik hakkı) verilerek ilk tercihin bu okulun mezunlarından olması garanti altına alınmıştır. Bu hak,

¹ Cerre Çıkmak: Medrese talebesinin, mübarek üç aylarda köylere dağılıp halka, dîni öğütlerde bulunmak, namaz kıldırmak veya müezzinlik etmek suretiyle bu hizmetlerinin karşılığında para ve erzak toplaması.

öğretmen okullarının açılmasından sonra, öğretmenliğin ülke genelinde ayrı bir meslek olarak tanınması açısından önemli bir gelişmedir.

Dârümuallimîn'e Giriş Sürecinde Bir İmtihan

Şimdiye kadar atıfta bulunduğumuz belgelerde daha çok Dârümuallimîn talebesine ne kadar maaş verileceği, Dârümuallimîn'de öğrenci sayısının ne olduğu gibi daha çok nicilikle alakalı konulara yer verilmişti. Dârümuallimîn talebesinin nasıl bir bilgi birikimine sahip olduğuna dair gerek atıfta bulunduğumuz belgelerde, gerekse Dârümuallimîn ile ilgili okuduğumuz kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki araştırmalarımız sırasında rastladığımız bir belgenin bize bu açıdan ışık tutacağı kanaatindeyiz. Söz konusu belge, Dârümuallimîn'de görevli Dârümuallimîn Muallim-i Evveli, Dârümuallimîn Müdürü ve Maarif Müdürü nezaretinde yapılan ve imzadan okuyabildiğimiz kadarı ile Reşadiye Sakinlerden Tınıslı Mehmed'e ait olduğu anlaşılan Rumî 6 Nisan (1)330² tarihine ait bir yazılı yoklama kâğıdıdır. Söz konusu sınavda talebeye, biri Arapça, biri Farsça, biri Türkçe ve iki tanesi de ulûm-ı diniye ile ilgili olmak üzere toplam 5 soru yöneltilmiştir. Dârümuallimîn'in ilk açıldığı yıllarda talebenin giriş imtihanında Arapça seviyesi ölçülür, daha sonra ders programlarında ise Arapça dersine yer verilmezdi. Ancak daha sonraki yıllarda özellikle Doğu illerinde (Suriye, Irak) görev alacak olan öğretmenlerin Arapça'ya ihtiyaçları göz önüne alınıp programlara Arapça dersi de eklenmiştir. Belgede yer alan Arapça sorusuna cevap veren Tınıslı Mehmed Bey'in ayrıntılara yer veren cevabına baktığımızda Arapça düzeyinin oldukça iyi olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle, metnin irabında vermiş olduğu detaylar Arap diline ne kadar vakıf olduğunu göstermektedir. Arapça soruları vesilesi ile ön plana çıkan önemli bir husus, zamanın idarecilerinin yetişecek öğretmenlerin görev yapacakları yerin diline ve kültürüne hâkim olmalarını sağlamak istemeleridir. Günümüzde de özellikle Batı'da doğup büyüyen ancak Doğu bölgelerimizde görev alan öğretmenlerin görev yaptıkları bölgeye intibaklarının zor olduğu, bölge insanı ile iletişiminin sınırlı olduğu bilenen bir gerçektir. Bu şekilde günümüzde farklı bölgelerde görev alan öğretmenlerin bölge insanı ile en azından asgari derecede iletişim kuracak kadar yerel kültüre sahip olması hem öğretmenin bölgeye daha çabuk adapte olması hem de daha verimli olabilmeleri açısından faydalı olacaktır.

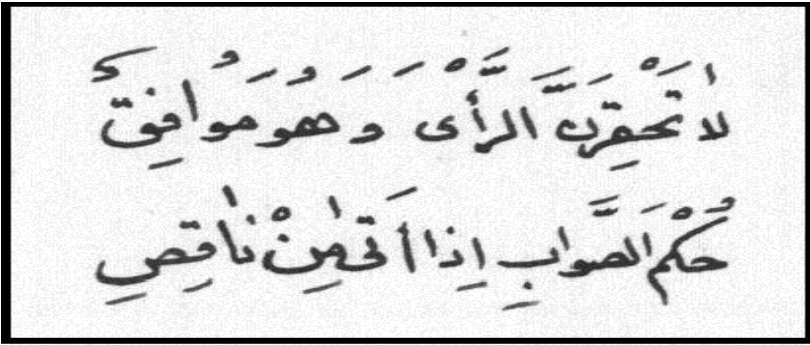
Tınıslı Mehmed'in diğer cevaplarına baktığımızda Farsça olarak bir metni tercüme ettiğini görmekteyiz. Türkçe bölümünde ise "Muallim bir bahçivana benzer" ana fikrini açıklarken kullandığı benzetmeler oldukça kayda değerdir. Tınıslı Mehmed, medreseyi bahçeye, öğrencileri ise meyvelere benzettiği cevabında muallimin vazifesini ise bu meyveleri dışarıdan gelen zararlara karşı koruyarak, meyve veren ağaçları düzenli bir şekilde sulamak olarak açıklamaktadır. Tınıslı Mehmed'e göre meyveleri dışarıdan gelen etkilere karşı korumak, öğrenciyi kötü ahlâk ve yanlış inançtan korumaya; onları düzenli bir şekilde sulamak, öğrenciyi güzel ahlâk sahibi yapmaya çalışmaya ve dinî bilgilerin öğretilmesi ise

** Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin kullanmış olduğu tarih çevirme kılavuzunda bu tarih Hicri 23 Cemaziyel Evvel 1332, Miladî ise 19 Nisan 1914'e tekabül etmektedir.

vatana ve millete faydalı olarak yetiştirmeye benzemektedir. Tınıslı Mehmed'in cevabında dikkatlerden kaçmayan bir ayrıntı ise bahçeye benzettiği eğitim müessesesidir. Mehmet Bey, mektep yerine medreseleri bahçeye benzetmiştir. Tınıslı Mehmed'in Dârümuallimîn'in dışarıdan giriş imtihanlarına katıldığı göz önüne alınırsa -buradaki ayrıntıdan da yola çıkarak- medrese tahsili yapmış olduğu sonucuna varılabilir. Bu küçük ayrıntı bize Dârümuallimîn'in (Edebiyat bölümü için) talebe kaynaklarından birisinin de medreseler olduğunu göstermektedir.

Tınıslı Mehmed ulûm diniye sorularında ise "salat"ın sözlük ve terim anlamı ile dinin toplum için lüzumuna cevap vermektedir. Tınıslı Mehmed Bey, dua manasına gelen salat'ın dinî bir terim olarak ise, belirli zamanlarda tekbir ile başlayan ve selam ile sona eren bir ibadet olarak tarif etmektedir. Dinin toplum için lüzumu sorusuna vermiş olduğu cevapta ise akli delilleri ön plana çıkararak dinin toplum için saadet kaynağı olduğunu, insanların birbirlerine kötülük yapmamaları için sadece devletlerin kanunlarının yeterli olamayacağını, insanların zapt altına alınmalarının akıl ve fikre sahip olmaları hasebiyle hayvanların zapt altına alınmaları gibi olmayacağını, bilakis insanların gerek karşılaşmış oldukları bela ve musibetlere gerekse gelecekteki beklentilerine karşı din sayesinde ayakta durabileceklerini ifade etmektedir. Söz konusu belgenin transkripsiyonu şu şekildedir (Maarif Tedrisât-ı Âliye, 61/33):

Arapça

Tercümesi

Yani katiyyen "re'y"i hor ve küçük eyleme ki sevabın hükmüne muvâfık olmak halinde olsun deyü nâkıs ve alçak ve küçük adamdan gelmiş olduğu zamanda olsun. Yani savab olan "re'y"i her kimden sâdır olmuş olursa olsun zinhâr küçük ve hor sayma. Zira "dur" ki her bir şeyi mektebe ve müntahabenin en a'zamu'l-kadri en kıymetlisidir. Onun kıymetini gavvâslık (dalgıçlık) edip de çıkararak adamın denâeti (alçaklık) noksan etmemiştir.

Terkîb

“لا” fiil-i müzârinin câzimi (cezm eden) nehy manasını ifade ettiren bir harftir. “تحقرن” fiil-i müzâri, binâ-yı malûm, müfred, müzekker, muhâtaba, mevzû-ı bâb-ı sâni'den müteaddî “لا” ile meczûm bir kelimedir. Cezmi ise harf-i hareke iledir. Âhîrindeki fetha ise ârizîdir. Musakkal ve muttasıl olan “ن”, nun-ı te'kidîdir. Fâili vâcibu'l-istitâr olan (انت) zamiri damme ile mahalli merfu'dur. “الرأى” mansûben mefûlûdür. “و” haliye'dir. “هو” mahalli merfûan mübtedâdır. “موافق” ism-i fâil, müfred, müzekkerdir. Mübtedânın haberidir. “حكم” lafzı mansûben “موافق”ın mefûlûdür. Burada ism-i fâil kendi mübtedâsına itimâden ism-i zâhirde amel etmiştir. “الصواب” lafzı, mecrûren “حكم” kelimesine muzâfu'n-ileyh'dir. İşbu cümle-i ismiye, mahallî mansûben “الرأى” i kelimesinin hali'dir. Rabıtası ise “و” ile zamirdir. Beytin evvelinden buraya kadar cümle-i fi'liye mahalli irabtan yok iken, müteahhir olan “إذا”ya cüz'ü'ş-şarttır ki “إذا” câzim değildir. “إذا” şartiyyet manasını zımında tutan bir zarf-ı zamandır. “فى” harfinin takrîri ile mahallî mansûben “تحقرن” kelimesine mefûlu'n-fih'dir. “أتى” fiil-i mehmûzu'l-fa, nâkıs, mazi, binâ-yı malûm, müfred, müzekker, gâip, takdîren âhîrinin binası fetha iledir. Fâili câizu'l-istitâr hüve'dir. “من” harf-i cârre ibtidâen gaye manasını veren bir kelimedir. Onun ile mecrûr olan “ناقص” ikisi mâan câr ve mecrûr'dur. Zarf-ı lugavî “أتى”ya müteallikan mefûlu'n-bihi gayr-i sarîh'dir. İşbu cümle-i fiiliye, mahallî mecrûren “إذا” kelimesinin muzâfu'n-ileyh ve fiil-i şartıdır. Beytin evvelinden buraya kadar bir cümle-i şartiyedir ibtidâiyedir, irabtan mahalli yoktur. “فا” tafsilî tahlilî bir harftir. “لدرو” lafzı merfûan mübtedâdır. “و” haliyedir. “هو” müpteda'dır. “أجل” ef'âlû't-tafdîl'dir. Ve bu müptedâ'nın haberidir. “شيء” “ecel” kelimesine muzâfu'n-ileyh'dir ve mufazzalü'n-aleyh'dir. “يقتنا” fiil-i müzâri, nâkıs, binâ-yı meçhûl, müfred, müzekker, gâip, takdîren re'fî damme iledir. Fâilin nâibi câizu'l-istitâr hüve'dir. İşbu cümle-i fiiliye mahallî mecrûren “شيء” kelimesine sıfattır. İşbu “وهو” cümle-i ismiyesi mahallî mansûben “لدرو” kelimesinin halidir. “ما” harf-i nâfiye, “حط” fiil-i mazi, muzâf, binâ-yı malûm, müfred, müzekker, gâip, lafzı fetha ile mebnîdir. “قيمته” lafzı mansûben mefûlu'n-bih'tir, zamiri mahallî mecrûren muzâfu'n-ileyh'dir. “هوان” lafzı merfûan “حط”nin failidir. Zarûret-i şîirden müteahhir olmuş “الغائص” ism-i fâil, marife, lafzı mecrûren muzâfu'n-ileyh'dir. İşbu “ما حط” ile müteallakatı olan cümle-i fiiliye-i menfiye mahallî merfûan “لدرو” kelimesinin haberidir. “فاللدرو”dan nihayetine kadar olan cümle-i ismiye-i istinâfiye'dir. İrabta mahalli yoktur.

Ulûm-ı Diniyye

1. Salat'ın mana-yı lugavî ve şer'îsi
2. Cemiyet-i beşeriyenin temin-i bekâ ve saadeti için dinin lüzumu

Cevaplar

1. Salat-ı lugavî dua manasıdır. Salat-ı şerî' evkât veya esbâb-ı mahsûsaya müteallikan ve tekbir ile müftetihan ve teslîm ile mühtetimen şer'an ma'hûd olan furûz ve vacibât ve şurûttan mürekkep ve ibaret olan ibadettir.

2. Elbette cemiyet-i beşeriyenin bekâ ve saadeti hiçbir vakit dinsizlikte temin edilemeyeceği aklen dahi bedihîdir. Zira beşer yaratıldığı zamanda tabiatında iki hâsiyet (özellik) dahi derc edilmiştir ki biri bela ve felaketlerden tevkî ve diğeri ebede doğru imtidâd eden tûl-i emeldir. Birincisi bir istinâd-gâha, ikincisi bir istimdâd-gâha muktezîdirler ki bu her iki noktalar ancak dindir. Ve dahi dinsizler kendi hukuku ile diğlerinin hukukunu ve ırz ve namusu ve haysiyetin hududunu ve ne gibi mütearrız-aleyh ve ne gibi taarruzdan masûn olabileceğini ve kâffe-i umûr-ı dünyeviye ve uhreviyenin mehâsini ile mehâzîrini yekdiğerinden fark (ve) temyiz edebilecekleri de aklen melhûz olamaz. Yalnız devletlerin kanunu da kâfi değildir. Zira dinsizler büyüğünü ve büyüğün kadrini ve itaat(in) ne derece lüzum geleceğini ve itaatin mehâsinini ve isyanın mehâzîrini bilmedikleri için yalnız kuvve-i kâhire ve icbâr dahi kâfi değildir. Zira insan cibilliyetinde sâir hayvanâtta mümtaz ve daha akıllı ve fikirli ve hileli³ yaratılmış olduğu için sâir hayvanat gibi zabt gelebilmesi tabii değildir.

Reşadiye Nahiyesi Sakinlerinden Tınıslı Mehmed
6 Nisan (1)330

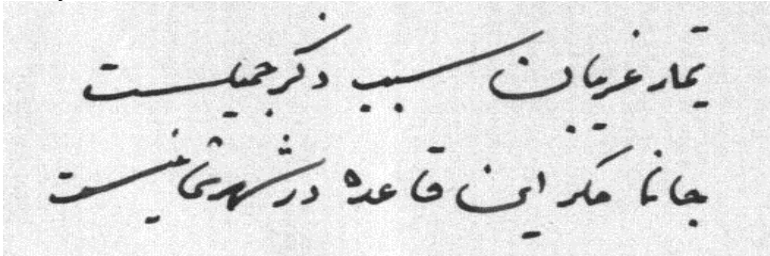
Türkçe

“Muallim bir bahçivana benzer” bu fikri tevsi’ ediniz.

Hakikaten muallim bir bahçivana, medrese bahçeye ve müteallimler eşcâr semerelere bir müşabehet-i karîbe ile benzerler. Öyle ise bu bahçeye hariçten yani fesâd-ı akîde ve seyyiât-ı ahlâktan hiçbir taarruzât vukuuna meydan vermemek için ahlâk-ı mühezzebeden sedîd bir sur çekmek ve o eşcârın tasmîrinden kuvvet almaya çalışan ve kuru dallar makamına kâim olan ahlâk-ı seyyieyi kesmek ve nur-ı seyyide-i dalları makamına kâim olan ahlâk-ı hamîdeye kuvvet ve meydan verdirmek ve ulûm-ı diniye ile devlet ve millet-i İslâmiye’nin terakkisine ve temîn-i refah ve hüsn-i muaşerete dair ve badîi ve bais olan maarifin sû-i zelâlleri ile o eşcârı suvarmak ve esmâr-ı naziklerini âlem-i İslam’a ta’min ettirmeye hakkıyla çalışmak muallimin cümle-i vezâifindedir.

Reşadiye Nahiyesi Sakinlerinden Tınıslı Mehmed
6 Nisan (1)330

Farsça

³ “Hile” Arapça’da ekseriya çare ve tedbir manasında kullanılmaktadır. Dilimizde bu manada pek kullanılmasa da bu metinde Arap dilindeki manaya gelmektedir.

Metin

Tımâr-ı gariban sebeb-i zikr-i cemil-est

Canâ meğer in kaide der şehri-şuma nîst

Garip diyar adamları perverde etmek yani beslemek ve kadr u riayetini yerine getirmek iyilikle bahs ve hikâye etmenin sebebidir. Yani bu vazifeyi ifa eden zat, iyilikle yâd u tezkâr olunmasına bir sebep yapıyor. Ey can! İlla olabilir mi ki bu kaide sizin de şehrinizde bulunmaz ola...

Reşadiye Nahiyesi Sakinlerinden Tınıslı Mehmed

6 Nisan (1)330

İşbu imtihan maarifimizle huzurumuzda icra olunduğu tasdik olunur.

7 Nisan (1)330

Dârümuallimîn Muallim-i Evveli Dârümuallimîn Müdürü

Maarif Müdürü

İmza

İmza

imza

Dârümuallimîn'e Dair Bir Nizamname Layihası

Bu çalışmada yayınlayacağımız ikinci belge ise Rumi 10 Mayıs 1324⁴ tarihinde Dârümuallimîn Nizamnamesi'ni tadil etmek için kaleme alınan ve Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi'ne takdim olunan bir nizamname layihasıdır (Maarif Tedrisât-ı Âliye, 15 / 114). Belgenin transkripsiyonunu vermeden önce belgenin içeriği hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

Yirmi sekiz maddeden oluşan söz konusu belgede Dârümuallimîn'in dayandığı temel ilkeler, Dârümuallimîn'e giriş şartları, imtihanlarının nasıl olacağı, Dârümuallimîn'den mezun olanların istihdamları ve Dârümuallimîn ders programları yer almaktadır.

Nizamname'nin ilk maddesinde Dârümuallimîn'in Mekâtib-i İdadiye'ye öğretmen yetiştirmek için kurulduğu yazılıdır. Dârümuallimîn, ilköğretim ve orta-öğrenim için de öğretmen yetiştiren bir kurum olduğunu bildiğimizden, söz konusu nizamnamenin Dârümuallimîn'in İdadi kısmı için kaleme alındığı söylenebilir. Dârümuallimîn talebesine aylık burs olarak verilen 20 kuruşun kitap ve kırtasiye bedeli olduğu belirtilmektedir. Oysaki daha önceki nizamnamelere baktığımızda genelde öğretmenlik mesleğinin itibarını arttırmak maksadı ile burs miktarının yüksek tutulduğunu, hatta 100 kuruşa kadar çıktığını görmekteyiz. Dârümuallimîn ilk nizamnamesi olan 1851 tarihli Nizamname'de aylık 30 kuruş olan burs miktarının öğretmenin saygınlığının artması ve kendisini başarılı bir şekilde mesleğine verebilmesi için 80 kuruşa yükseltilmesini öngörmekte, bu miktar 1891 yılındaki Nizamname'de de ufak tefek farklılıklarla korunmaktadır. Öğretmenin ekonomik refahı ile mesleğin itibarının paralel olduğunu ifade eden

⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin kullanmış olduğu tarih çevirme kılavuzunda bu tarih Hicri 21 Rebiül Ahir 1326, Miladi 23 Mayıs 1908'e tekabül etmektedir.

bu husus ilk defa Ahmed Cevdet Efendi tarafından dile getirilmiştir. Ahmed Cevdet Efendi, öğretmenın vakar, saygınlık ve ağırbaşlılığını muhafaza etmesi için başka bir işle meşgul olmaması gerektiğini, başka işe ayırdığı zamanı da kendisini geliştirmeye hasreterek iyi birer öğretmen olacaklarını belirtmektedir (Akyüz, 2006: 34). Yakın zamana kadar öğretmenlerin ailelerini geçindirmek için pazarcılık yapmaları, boya-badana işi yapmalarını öğretmenin öğrenci nezdindeki konumunu nasıl değiştirdiği hatırlanabilir.

Geçmişte bu saygınlığın sağlanabilmesi için ilk olarak öğretmenlerin ekonomik durumlarının düzeltilmesi hedeflenmiştir. Aynı durum günümüz şartları içinde geçerli olabilir. Dünya Bankası 2011'deki raporuna baktığımızda Türkiye'de öğretmenlik mesleğinin tercih sebeplerinin işsiz kalmamak ve uzun tatil imkânlarından faydalanmak olduğunu görmekteyiz. Üniversitelere girişin sınavla olduğunu ülkemizde öğretmenlik puanlarının çok yüksek olmadığı da bilinmektedir. Tüm bu sebepler öğretmen ihtiyacının daha çok düşük vasıflı öğretmenlerle karşılandığını göstermektedir. Çünkü kalifiye öğrenciler öğretmenlik mesleğini tercih etmemekte ve geliri yüksek başka alanlara müracaat etmektedirler. Milli Eğitim Bakanlığı'mızda görevli öğretmenlerimizin ortalama bir OECD ülkesine göre genç, deneyimsiz ve az etkin kişilerden oluştuğunu yine bu rapordan çıkartıyoruz. Türkiye'de bir öğretmen OECD ülkeleri ortalamasının çok altında maaş almaktadır (OECD, 2011). Eğitimden istenilen neticelerin alınması, eğitimcinin kalitesi ile paraleldir. Eğitimcinin kalitesinin artmasının etkenlerinden birisi ise öğretmenlik mesleğini seçen öğrencilerin kalitesi ile ilgilidir. Bu yüzden öğretmenlik mesleği, istediği yerlere (üniversite giriş) puanı yetmeyen öğrencilerin işsiz kalmamak korkusuyla seçtiği bir alan olmaktan çıkarılıp, öğretmenlere sağlanacak maddi ve manevi imkânlar sayesinde yüksek puanlı öğrencilerin seçtiği bir alan haline getirilmelidir.

Nizamnamenin diğer maddeleri, okulun yatılı olmakla birlikte, isteyenlerin gündüzleri devam edebileceği, öğrencilerin askerlik hizmetinden mezun oldukları zaman öğretmenlik mesleğini yapmak şartı ile muaf oldukları, Dârümuallimîn'in öğrenim süreleri ikişer yıl olan Edebiyat ve Fen şubelerine ayrıldığı ile ilgilidir.

Nizamname'nin Dârümuallimîn'e giriş şartları ile ilgili bölümüne baktığımızda, daha önce yayınlanan nizamnamelerden daha detaylı olduğunu görmekteyiz. Giriş şartlarından ilki, öğrencilerin 19–25 yaş arası olması, bulaşıcı bir hastalığa ya da öğretmenlik mesleğini yapmasına engel olacak bir hastalığa sahip olmamasıdır. Aynı şekilde bunlara ek olarak suça karışmamak ve güzel ahlâk sahibi olmak da aranan şartlar arasındadır. Osmanlı'da günümüzdeki karşılığı olarak sabıka kaydı diyebileceğimiz, kişinin suça karışmadığını ve güzel ahlâk sahibi olduğunu belirten ve adına Hüsn-i Hal Şahadetnamesi denilen bir belge türü vardı.

Yukarıdaki şartları taşıyan kişilerden Fen Şubesi'ne girmek isteyenlerin, mutlak surette idadi mezunu olmaları ve sayısal derslerinin ortalamasının da en az beş üzerinden dört olması istenmektedir. Edebiyat Şubesi ise Fen Şubesi'nden ayrı olarak açılacak sınavlarda başarılı olmaları halinde dışarıdan da öğrenci kabul etmektedir. Edebiyat Şubesi'ne giriş sınavında öğrencinin Arapça, Farsça

ve Türkçe seviyesinin ölçecek soruların yanında dört işlem ve coğrafya bilgilerini de ölçen sorular sorulacağı belirtilmektedir.

Nizamname'de Dârümuallimîn'in dersleri, haftalık ve yıllık öğrenim süresi planları ve imtihanlarını ne suretle yapılacağı gibi konular ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Buna göre Dârümuallimîn'inde her dersin 75 dakika olduğu günlük dört ders ve haftalık 24 ders yapılacaktır. Öğrenim süresi on ay sürecek olup yaz tatili Temmuz'un başından Ağustos'un on beşine kadar sürer. Ramazan Ayı'na denk gelen takvimde ise günlük iki ders yapılacağı yazmaktadır. Dersine göre imtihanların sözlü veya yazılı şeklinde yapılacağı belirtilen nizamnamede ders geçme notu ise on üzerinden beş olarak belirtilmiştir. Son sınıf talebelerinin ise her dersten beş almanın yanı sıra, mezun olmak için ortalamalarının yedi olması gereklidir.

Dârümuallimîn'in ders programlarına baktığımızda, Edebiyat ve Fen Şubesi'nin programlarının farklı olduğunu söyleyebiliriz. İki şubenin ortak dersleri "Ahlâk" ve "Usûl-i Tedris ve Terbiye" yani "Ders Verme ve Öğretim Yöntemi" dersleridir. Dârümuallimîn programlarında yer alan bu dersin, Türkiye'de eğitim bilimlerinin önemini farkına varılıp kurumsallaşması yolunda Tanzimat Dönemi'nde atılan ilk önemli adım olduğunu ifade edilmektedir (Akyüz, 2006: 53). İki şube arasındaki diğer dersler ise farklıdır. Fen şubesinin derslerini günümüzdeki sayısal dersler olarak nitelendirilen dersler, edebiyat şubesinin derslerini ise günümüzdeki sözel dersler olarak nitelendirilen derslere benzetebiliriz. Bunun yanında iki programda yer alan yabancı dil dersleri arasında da farklılık vardır. Edebiyat Şubesi'nde Arapça ve Farsça derslerine ilk yıl altı, ikinci yıl beş ders ayrılırken, Fen Şubesi'nde yabancı dil olarak yer alan Fransızca iki yıl boyunca haftada dört ders olarak verilmektedir. Fen Şubesi'nin ders programında dikkati çeken diğer bir husus, programda dinî konular ve ortak kültürel değerlerle ilgili hiçbir dersin yer almamasıdır. İki şubenin ders programları çalışmanın sonunda belgenin transkripsiyonu içinde verileceğinden ders programı burada tek tek sayılmayacaktır.

Dârümuallimîn-i Âliye Şubesi'nin Fen Sınıfının ders programında dinî bir dersin bulunmamasının sebeplerini Batılılaşma çabası içinde arayabiliriz. Osmanlı Devleti bu dönemde Batı tarzlı eğitimi Osmanlı'nın ihtiyaçlarına uyarlamak suretiyle eğitim sistemini düzenlemeyi hedefliyordu. Osmanlı'nın bu alandaki çıkış noktasının Fransız modeli olduğunu söylemek mümkündür (Fortna, 2005: 32). Bu dönemde özellikle fen ve tıp alanında verilen eğitimde sekülerleşmenin etkilerini açıkça görmek mümkündü. Bu konuda 1847 yılında Mekteb-i Tıbbiyye'yi ziyaret eden Mac Farlane'nin aktardıkları kayda değerdir. Mac Farlane'in belirttiğine göre burada tamamen materyalist bir eğitim yapılmaktaydı. Mac Farlane, Fransız devrimini hazırlayan materyalist filozofların hemen tüm kitaplarının burada okunduğunu görmeye hayrette kaldığını belirtir. Bu fakültenin kitaplığı hakkında, "Çoktan beri bu kadar düpedüz materyalizm kitaplarını toplayan bir koleksiyon görmemiştim", diyerek kütüphanede Fransız Baron d'Holbach'ın *Systeme de la Nature*'i gibi birçok materyalizm ve dinsizliğin önde gelen kitaplarının okunduğunu belirtir (Karlaelçi, 1986: 196-200).

Nizamname, Dârümuallimîn talebesinin mezun olduktan sonraki hak ve sorumlulukları ile de ilgili bir takım düzenlemeler getirmektedir. Buna göre, Dârümuallimîn'den mezun olan talebeler beş yüz kuruş karşılığında haftada on sekiz saat olmak üzere idadilere öğretmen olarak tayin edileceklerdir. Daha sonra ise bu öğretmenler onar yıllık çalışma sürelerinden sonra terfi alabilecekler ve maaşları sırasıyla yedi yüz elli ve bin kuruşa çıkacaktır.

Günümüzde de önemli bir sorun olarak yer alan atanamayan öğretmenler konusunda, nizamname dönemin şartlarına göre bir düzenleme yapmaktadır. Buna göre, Dârümuallimîn'den mezun olup henüz bir muallimliğe tayin olunamayanlar muavin ünvanıyla Dersaadet Mekteb-i Âliye ve İdadiyesi'nde görev alıp bunun karşılığında ise yüz kuruş maaş alacaklardır. Ancak, bu muallim adayları kendilerine teklif edilen muallimliği kabul etmediklerinde ise bu ödeme kesilecektir.

Nizamnamede yer alan bir başka konu ise, Dârümuallimîn'de kimlerin hocalık yapacağı meselesidir. Nizamname layihasının yirmi üçüncü maddesinde Mekâtib-i İdadiye müdür ve muavinlerinin öğretmen kadrosu içerisinde ehliyetli kişiler tarafından seçileceği, aynı şekilde kendilerini bilgisi ve eserleri ile ön plana çıkartanların da Mekâtib-i Âliye'de öğretmenliğe tayin kılınacakları belirtilmektedir. Mekâtib-i Âliye, Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin elli birinci maddesine göre, Dârümuallimîn, Dârümuallimât ile Fünûn ve Sanayi-i muhtelif mektepleri olarak tanımlanmaktadır (Yıldız Esas Evrâkı, 112 / 6). Bu uygulama öğretmen adaylarını yetiştiren hocaların aynı zamanda meslekten gelmiş olmalarını da gerektirmektedir. Dolayısı ile mesleğin zorluklarını ve püf noktalarını bilen bu kişilerin öğretmen adaylarına neyin nasıl öğretileneceğinin bilgisinin verilmesi noktasında önemli bir avantajları olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde eğitim fakültelerine yöneltilen eleştirilerden birisinin eğitim fakültelerinde öğretmen yetiştirmekle görevli kadroların, alan eğitiminden gelip, okulda ve sınıfta ne olup bittiğini bilmemeleri olduğunu düşündüğümüzde, Dârümuallimîn mekteplerindeki öğretmen seçimi daha anlamlı olacaktır. Bu konuda Ali Türer, Milli Eğitim sistemine yabancı öğretmen yetiştiricilerini eleştirmektedir. Ona göre mevcut sistem, lineer cebir konusunda uzman, ancak dört işlemi 3. sınıf öğrencisine nasıl öğreteceğini bilmeyen; aruz kalıplarının nasıl kullanılacağını çok iyi bilen, ama Türkçe derslerinde asıl olanın metinlerdeki düşüncüyü öğrenciye belletmek olduğunu sanan; sanatsal değeri yüksek resimler ortaya çıkarmanın resim yapma sevgisini kazandırmaktan daha önemli bulan öğretmenler yetiştirmektedir. Türer, bu soruna çözüm olarak öğretmen yetiştiren öğretim elemanlarının seçiminde kullanılacak ölçütlerin yeniden belirlenmesini ve bu öğretim elemanlarının en az beş yıl öğretmenlik yapmış olmasını önermektedir (Türer, 2006).

Transkripsiyonunu vereceğimiz bu nizamname layihasında da daha önceki nizamnamelerde yer alan Dârümuallimîn mezunlarına öğretmen atamalarında öncelik tanınması hakkı devam etmektedir. Ancak bu layihada lisan dersi öğretmenlikleri bunun dışında tutulmuştur. Nizamname layihasının son maddesi ise bu nizamname ile daha önceden yürürlükte olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin Dârümuallimîn ile ilgili maddeleri ile ayrıca Dârümuallimîn için tanzim olunmuş olan 13 Muharrem (1)312 tarihli nizamname hükümlerinin geçersiz

olacağı ile ilgilidir. Sözüünü ettiğimiz nizamname layihasının transkripsiyonu şu şekildedir (Maarif-i Tedrisât-ı Âliye, 15/114):

Dârümuallimîn Nizam-nâmesi'ni tadilen kaleme alınan nizam-nâme lâyihasıdır.

Mekâtib-i Umûmîyenin teşkilatına dair Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesine takdim olunan fî 10 Mayıs sene 1324 tarihli lâyihanın dört numaralı melfûfudur.

Mevâdd-ı Esasiye

1. Dârümuallimîn Mekâtib-i İdadiye'ye muallim yetiştirmek üzere tesis olunmuş bir mekteptir.
2. Dârümuallimîn'in talebesi leylîdir. Kendilerinden ücret alınmaz. Arzu edenler nehârî devam edebilirler.
3. Dârümuallimîn'in müdâvim ve mezuniyetleri hizmet-i askeriye hususunda efrâd-ı me'zuneden ma'duttur. Ancak terk-i devam edenler ve şahadetname aldıktan sonra muallimliğe sülûk etmeyenler hizmet-i mezkûre ile mükellef olurlar.
4. Dârümuallimîn müdâvimînine kırtasiye ve ders kitapları bedeli namıyla şehriye yirmişer kuruş verilir.
5. Dârümuallimîn edebiyat ve fûnûn şubeleri namıyla iki şubeye münkasımdır. Müddet-i tahsiliyeleri ikişer senedir. Her şubenin mecmu'-ı müdâvimîni yirmişer talebedir. Binaenaleyh, her şubeye senevî onar talebe kabul olunur. İleride lede'l-icap tezyîd olunabilir.

Şerâit-i Duhûl

6. Dârümuallimîn'in her iki şubesine girmek isteyenler evvela on dokuz yaşından aşağı ve yirmi beş yaşından yukarı olmamak, saniyen bir maraz-ı sârîye ve muallimlik hizmetine mani olacak ilel ve eskâm ve uyûba mübtela olmadıkları ve aşılı buldukları Maarif Nezareti Heyet-i Sıhhiyesi tarafından bi'l-muayene tasdik kılınmak, sâlisen tezkire-i Osmaniyelerini ve râbian cünha ve cinayet ile mahkum ve su-i ahlâk ile maruf olmadıklarını mübeyyin usulü dairesinden ve resmi bir hüsn-i hal şahadetnamesini mektep idaresine ibraz eylemek lazımdır.
7. İşbu şerâitten maada fûnûn şubesine dâhil olacaklar behemehal yedi senelik idadiyelerde ekmel-i tahsil etmiş ve şahadetnamelerinde ulûm-ı riyaziye, ilm-i hikmet, kimya, mevâlif derslerinde aliyü'l-a'lâ veya a'lâ mertebelerini kazanmış olmak lazımdır. İşbu şerâiti haiz olmayanlar hiçbir suretle fûnûn şubesine kabul olunmazlar.
8. Edebiyat Şubesi'ne idadi mezunları ve hariçten talip olacaklar kabul olunur. Bu şubeye dâhil olacaklar yedi senelik idadi şahadetnamesi haiz iseler

fünûn-ı edebîye derslerinden iktidarları tahrîren ve şifâhen yoklanmak ve değil iseler madde-i âtiyede gösterildiği vechle duhûl-ı imtihanî vermek meşrûttur.

9. Edebiyat Şubesi'nin duhûl imtihanı ber vech-i âtidir: Bir ibare-i arabîyeyi hatasız yazıp manasını vermek ve sarf-nahiv ve belâgat kavâidine tatbîkan tahlil etmek, bir ibare-i Fârisîyeyi yazıp manasını vererek tahlil etmek, tarif olunacak bir makale veya bir mektubu Türkçe kaleme almak, hesaba dair âmal-i erbaa ve kûsûrattan ve muhtasaran coğrafyadan irâd olunacak esileye cevap vermek.

Mekâtib-i idadiye mezunlarının yoklaması dahi tarif olunacak bir makale veya bir mektubu Türkçe kaleme almak ve badehu lisân-i Osmanîye'de müsta'mel olan kavâid ve terakîb-i Arabîye ve Fârisîye üzerine irâd olunacak sualleri cevap vermek suretleriyle icra olunur. İşbu yoklamada zayıf görülenler kabul olunmaz.

10. Dârümuallimîn şubelerine girmek isteyip de istihkakları sabit olan talebenin adedi beher şube için onarı tecavüz eylediği halde beyinlerinde müsabaka imtihanı icra olunur. Fünûn şubesinin müsabakası cebir, hendese ve hikmet-i tabiiyeden tahrîren icra olunur. Edebiyat şubesinin madde-i sabrîkade tarif olunan duhûl imtihanı ve yoklaması müsabaka makamına kaim olur. Ve müsabaka sırasıyla beşi idadî mezunlarından ve beşi hariçte tahsil edenlerden olmak üzere ber vech-i bâla on talebe ahz olunur.

Dersler ve İmtihanlar

11. Dârümuallimîn şubelerinde yevmiye dört ders okunur. Derslerin müddeti bir saat bir çâr-yektir. Hüsn-i hat mütalaa zamanında gösterilip yarım saat imtidâd eder. Her şube talebesine yevmiye lâ ekal beş saat mütalaa vakti tahsis olunur. Her muallim talebeye sık sık vazife verecek ve vazifelerin kaffesini bi't-tashîh iade eyleyecek ve kitâbet muallimi vazifeleri bade't-tashîh en iyisini numune ittihaz ederek veya kendisi bir numune kaleme alarak talebeye imla edecektir.
12. Her şubede okunacak derslerin cetveli işbu nizamnameye zeyl olunmuştur. Derslerin ta'dil ve tevsi'i Meclis-i Maarif'e aittir.
13. Dârümuallimîn sene-i dersîyesi on ay imtidâd eder. Haziran'ın on beşinde dersler kesilerek hemen imtihanlara bedâ' olunur. Ve iki haftada imtihanların arkası alınarak Temmuz ibtidâsından Ağustos'un on beşine kadar dersler tatil edilir. Ramazan-ı Şerif'te yevmiye iki ders okunur.
14. İmtihân-ı umumîler, dersine göre şifahî veya tahrîrî veya hem şifahî hem tahrîrî olur. Hangi fennin imtihanı şifahî veya tahrîrî olmak lazım geleceği imtihanlara mübaşeretten evvel Dârümuallimîn müdürüyle, kudemâ-yı mualliminden iki zat tarafından bi'l-müzakere kararlaştırılır.

15. Mûntehî sınıflar için evvel iki nev' fûnûndan birer imtihan tahriri variddir şöyle ki; Fûnûn şubesinde derslerin inkıtının ertesi günü ulûm-ı riyaziye muallimleri mektepte bi'l-müzakere birkaç sual tertip eyleyerek talebe o suallerin cevabını o gün muallimîn tarafından tensîp olunacak müddet zarfında ve muallimîn dershanede hazır olduğu halde yazacaklar. Ve evrâk-ı imtihâniye imtihanı müteakip muayene olunarak akşama kadar numaraları va'z ile müdürümete tevdi' edilecektir.

Ertesi günü ulûm-ı tabiiye muallimleri dahi aynı tarzda bir imtihan tertibi ile evrâk-ı imtihâniyeyi akşama kadar müdüriyete tevdi eyleyeceklerdir. Evrâk-ı imtihâniyesi makbul olmayan talebe asıl imtihanlara kabul olunmayıp sınıfta ibkâ olunur ve ikmale kalır.

Edebiyat şubesinde bu tarzda icra olunacak tahrirî imtihan birinci günü Türkçe bir makale yazdırılmak ve ikinci günü dahi Arabî ve Farisî'den imla edilecek birer kıtanın meali istihraç ve tahrîr ve kavâide tatbîkan tahlil ettirilmek suretiyledir. Birinci sual edebiyat ve ahlâk ve usul-ı terbiye ve tedris muallimleri tarafından bi'l-müzakere ve ikinci sualler dahi Arabî ve Farisî muallimleri tarafından bi'l-müzakere tertip olunacaktır.

Her iki şubeden işbu tahrirî imtihanda muvaffak olanlar on dördüncü maddede muharrer usûle tevfikân kâffe-i dürûsdan sırasıyla imtihan olunurlar.

16. Terfi-i sınıf etmek her dersten lâ-ekall beş numara almaya mütevakkıftır. Yalnız iki dersten beşten aşağı numara alanlar, o iki dersin imtihanını ikmal edebilirler. Mektebin küşâdını müteâkip nihayet iki hafta zarfında ikmal imtihanlarının arkası alınmak katiyyen lazımdır.
17. Bilâ-özüri meşru bir dersin imtihanında bulunmayanlar o dersten sıfır almış ad olunur. Mazûr olanlar ikmale kalır. Fakat özüri makbul olmak için gele-meyecek şakird yevm-i imtihanda mazeretini mektep idaresine bildirmek ve mektep idaresince kanaat hâsıl olmak lazımdır.
18. Mûntehî sınıflar talebesi için dahi imtihan-ı umumîde her desten lâ-ekall beş numara almak ve on beşinci maddede zikrolunan tahrirî imtihanların bu numaraları dahi dahil olduğu halde üs mizanı doldurmak yani mecmu'-ı dürûstan tam numaralar yekûnunun yüzde yetmişini kazanmak lazımdır.
19. Mûntehî sınıfların ikmal imtihanına mektebin küşâdından on beş gün sonra mübâşeret olunur. Ve günleri bi't-tayin mümeyyizler davet olunur. On beşinci maddede beyan olunan tahrirî imtihanda muvaffak olup da sıra imtihanlarında kâfi numara kazanamayanlar hakkında mezkûr tahrirî imtihan tekrar ettirilmez. Ve ikmal için muayyen olan günlerde gelemeyenler bir daha imtihana kabul olunmayıp sınıflarında ibkâ olunurlar. Gerek birinci ve gerek ikinci sınıftan hiçbir şakird hiçbir sebeple senesi içinde aynı dersten iki defa ikmal imtihanına giremez.

Füyûzât

20. Dârümuallimîn şubelerinden şahadetname alanlar haftada nihayet on sekiz ders vermek şartıyla ve beş yüz kuruş maaş ile mekâtib-i idadiyeye muallim tayin olunurlar.
21. Mekâtib-i idadiye muallimlikleri üç sınıf üzerine müretteptirler. Birinci sınıfın maaşı beş yüz, ikinci sınıfın maaşı yedi yüz elli ve üçüncü sınıfın maaşı bin kuruştur. Okutacakları nev'-i fûnûnun maaşa tesiri olmayıp muallimîn-i kadem ve hüsn-i hizmet ile terfi-i sınıf eylerler. Ancak işbu sınıf usulü yalnız Dârümuallimîn mezunları hakkında câfîdir.
22. Dârümuallimîn'den mezun olup da bir sınıfta bilâ-terakkî on sene mütevâliyen hizmet edenler Maarif Nezareti'nde Mekâtib-i Âliye muallimlerinden Meclis-i Maarifçe intihap olunacak heyet-i mümeyyize huzurunda bir dersi takrîr ve tahrîrî suretiyle isbat-ı liyâkat eyledikleri takdirde mafevkindeki sınıfa teraffu' eylerler. Ve bu suretle terfi-i sınıf eden muallim sınıfının maaşını almak için mahalline intizar etmez. Maarif bütçesinde bu misüllü zamâim için ihtiyat tahsisatı bulundurulur.
23. Mekâtib-i İdadiye müdür ve muavinleri mualliminin kudema ve müstehıkkinininden ve maarif müdürleri dahi kezâlik mektep müdürlerinin ehliyetlilerinden intihap olunur. İçlerinde tevsî-i malûmat ile temeyyüz edenler ve telifât-ı makbûle ile kendilerini tanıtanlar Mekâtib-i Âliye muallimliğine dahi tayin kılınırlar.
24. Dârümuallimînden şahadetname alıp da henüz bir muallimliğe tayin olunmayan efendiler muavin namı ile Dersaadet Mekâtib-i Âliyye ve İdadiyesinde muvakkaten istihdam olunurlar. Ve kendilerine yüz kuruş müteferrika ita olunur. İlk teklif olunan muallimliği bilâ özr-i meşru kabulden istinkâf eyledikleri takdirde müteferrikaları kat' olunur.
25. Mekâtib-i İdadiye muallimlikleri için Dârümuallimîn mezunları Mekâtib-i Âliye-i saire mezunlarına tercih olunur. Yalnız lisan dersleri müstesnadır.

İdare-i Dâhiliye

26. Dârümuallimînin idare-i dâhiliyesi leyfî mektepler idare-i dâhiliyesi için merî' olan talimata tabidir.
27. Dârümuallimînin mükemmel alât-ı fenniyesi ve talebenin müracaat ve mütalaasına mahsus bir kütüphanesi bulunacaktır.

Lâhika

28. İşbu nizamname ile Maarif-i Umumîye Nizamnamesi'nin Dârümuallimîn hakkındaki ahkâmı ve Dârümuallimîn için ayrıca tanzim olunmuş olan 13 Muharrem (1)312 tarihli nizamname ahkâmı mefsûhtur.

Ders Cetveli / Fünûn Şubesi

Birinci Sene	Haftada Ders	İkinci Sene	Haftada Ders
Hesâb-ı Nazarî	2	Cebr-i A'lâ	2
Cebr ve Müsellesât	3	Hendese	3
Hendese	2	Kimya	2
Kimya	2	Hikmet-i Tabîye	2
Hikmet-i Tabîye	2	İlmü'l-arz	1
İlm-i Hayvanât ve Nebatât	2	Makine	1
Ziraat	2	Kozmografya	1
Usul-ı Defterî	1	Ahlâk	1
Usûl-ı Terbiye ve Tedris	1	Ziraat	1
Türkçe Kitâbet	2	Usûl-ı Terbiye ve Tedris	2
Fransızca	4	Fransızca	4
Resim	1	Türkçe Kitâbet	1
Hüsn-i Hat	(Yarım Saat)	Hıfzı's-sıhha	1
Resim	2	Hüsn-i Hat	(Yarım Saat)
(Toplam)	24 saat	(Toplam)	24 saat

Ders Cetveli / Edebiyat Şubesi

Birinci Sene	Haftada Ders	İkinci Sene	Haftada Ders
Akâid	2	Akâid	2
Arabî	4	Arabî	3
Farisî	2	Farisî	2
Belâgât-ı Osmaniye ve Kitâbet	5	Edebiyat-ı Osmaniye	4
İlm-i Servet	1	Usûl-ı Terbiye ve Tedris	2
Kavânîn	1	İlm-i Servet	2
Tarih-i Düvel-i İslamiye	2	Ahlâk	1
Coğrafya	2	Kavânîn	1
Hikmet-i Tabîye (Muhtasaran)	1	Tarih-i Düvel-i İslamiye	2
Usûl-ı Terbiye ve Tedris	1	Coğrafya	2
Ahlâk	1	Fünûn-ı Tabîye	3
Hesap ve Hendese	2		
Hüsn-i Hat (Yarımşar saatten üç defa)		Hüsn-i Hat (Yarımşar saatten iki defa)	
(Toplam)	24 saat	(Toplam)	24 saat

Sonuç

Bu çalışmamızda kullanmış olduğumuz arşiv belgelerinde sürekli olarak öğretmenlik mesleğinin prestijinin artırılmasının hedeflendiğini söyleyebiliriz. Geçmişte bu saygınlığın sağlanabilmesi için ilk olarak öğretmenlerin başka işlerle meşgul olmamaları (cerre çıkmak gibi) ve ekonomik durumlarının düzeltilmesi hedeflenmiştir. Bu sayede öğretmenlerin aynı zamanda hem kendilerini geliştirebilecekleri hem bilgilerini tazeleyebilecekleri boş zamana sahip olmaları amaçlanmıştır. O dönemin eğitimle ilgilenen devlet idarecileri, ülkeyi Batılı devletlerin seviyesine ulaştıracak olan reformların başıyaya ulaşmasının iyi yetişmiş öğretmenlerin yetiştirdiği talebelerle olacağını farkındaydılar. Bu sebeple zaman zaman istikrarsızlar yaşansa da, öğretmen yetiştiren kurumlar ile ilgili ihtiyaç duyuldukça düzenlemeler yapmışlardır.

Dârümuallimîn ile ilgili nizamnamelerde eğitim ve öğretim yöntemlerinde kolaylık ve etkinlik sağlayacak öğretmenlerin yetiştirilmesi hedeflenmişti. Günümüzde de aynı şekilde eğitim-öğretim kurumlarında pedagojik formasyon almış öğretmen adaylarına öncelik verilmektedir. Aynı önceliğin “hakk-ı rüçhan” ismi ile geçmişte de verildiğini görmekteyiz. Ancak geçmiş uygulamalarda günümüzden farklı olarak atanamayan öğretmenler konusuna değinilerek bu konuda gerekli önlemler alınmıştır.

Dârümuallimînlere giriş imtihanları ile yıl sonunda yapılan imtihan-ı umu- milerin de eğitim sistemi adına olumlu bir uygulama olduğu söylenebilir. Giriş imtihanlarında başarı gösteremeyenlerin Dârümuallimîn’e kabul edilmemeleri kaliteyi sağlayan bir uygulama olarak ön plana çıkarken, yılsonunda heyet Dârümuallimîn müdürü ve hocalarının oluşturduğu bir heyet tarafından yapılan imtihan-ı umumi’nin de iltimasın önüne geçilmesi ve adaletin sağlanması yönünden yerinde bir uygulama olduğunu söylenebilir.

Ele aldığımız belgelerde, öğretmen yetiştirme okullarında kimlerin öğretmen olacağı meselesi de açıklığa kavuşturulmuştur. Buna göre, bu kurumlarda görev yapacak öğretmenlerin aynı zamanda meslekten yetişmiş olmaları şartı aranarak, öğretmenlik mesleğinin inceliklerini ve sıkıntılarını bilen kişilerin bu kurumlarda görev yapmaları hedeflenmiştir.

Sonuç olarak eğitim alanında yapılan düzenlemeler ve değişikliklerin günümüzdeki sorunlar ile benzerlik taşıdığı ifade edilebilir. Bu konuda karar alacak kişilerin ise geçmişten ders alıp aynı hatalara düşmemesi gerekir. Bu da ancak, eğitim tarihi alanı ile ilgili gerekli incelemelerin yapılıp, değerlendirilmesi ile mümkündür. Geçmişin bıraktığı miras idareciler, öğretmenler, eğitimciler tarafından araştırılmalı, değerlendirilmeli ve üzerinde kafa yorulmalıdır. Aksi takdirde, tarihin bizler için anlamı tekrardan öteye gidemez.

Kaynakça

Akyüz, Yahya; (1990), “Dârümuallimîn İlk Nizamnamesi (1851), Önemi ve Ahmet Cevdet Paşa”, *Milli Eğitim*, Mart, sy. 95, s.3–20.

Akyüz, Yahya; (1998), “Öğretmen Okulu Dışından İlk Kez Öğretmen Atanmasına İlişkin Orijinal Belgeler (1860–1861) ve Tarihi Gelişim”, *Milli Eğitim*, Ocak-Şubat-Mart, sy. 137, s.6–16.

Akyüz, Yahya; (2001), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Akyüz, Yahya; (2006), “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin 160. yılında Dârümuallimîn’in İlk Yıllarına Toplu ve Yeni Bir Bakış”, *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulamaları Merkezi Dergisi)*, sy. 20, s.17–58.

Altın, Hamza; (2008), 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 13, s.271–283.

Bilim, Cahit Yalçın; (2002), *Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi*, Eskişehir.

BOA, İrade Dahiliye, 155 / 8034.

BOA, İrade Meclis-i Mahsus 126 / 5394.

BOA, İrade Meclis-i Vâlâ 211 / 6894.

BOA, Maarif Tedrisât-ı Âliye, 15/114.

BOA, Maarif Tedrisât-ı Âliye, 61/33.

BOA, Yıldız Esas Evrakı 112 / 6.

Fortna, Benjamin; (2005), *Mekteb-i Hümayun*, İstanbul.

Güven, İsmail; (2010), *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara.

Hayta, Necdet; (2009), “XX. Yüzyıl Başlarında Dârümuallimîn”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.29, no: 5, s.1013–1022.

Karalaelçi, Murtaza; (1986), *Pozitivizmin Türkiye’ye Girişi*, İstanbul.

Kazıcı, Ziya; (2004), *Osmanlı’da Eğitim-Öğretim*, İstanbul.

Külekçi, Cahit; (2010), “Dârümuallimîn Nizamname-i Cedîdi”, *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sy. 3, s.150–156.

OECD 2011 Yılı Raporu, <http://www.oecd.org/dataoecd/61/27/48631286.pdf>, http://www.oecd.org/document/2/0,3746,en_2649_37455_48634114_1_1_1_37455,00.html

Öztürk, Cemil; (1993), “Dârümuallimîn”, *DİA*, İstanbul, s.551–552.

Sakaoğlu, Necdet; (1991), *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul.

Sakaoğlu, Necdet; (2003), *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul.

Türer, Ali; (2006), “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme ve Sorunlar”, *Abece Dergisi*, Mart/Nisan.